

Допомога при діагностичному обстеженні передбачає співпрацю дорослого й дитини з метою поступового зменшення складності завдання, подолання труднощів його виконання. Враховуючи цей важливий показник, до кожного завдання були розроблені заходи допомоги від мінімальної (повторення умов завдання) до розгорненої (спільне виконання), які надають тільки в наочній та наочно-дійовій формах.

При оцінці виконання завдання враховують: особливості сприйняття завдання, міра допомоги, яка є достатньою для правильного завершення роботи, способи дії, які використовує дитина в процесі виконання діагностичної проби.

У результаті експериментального дослідження розроблено варіанти виконання діагностичних завдань та методик, які дозволяють виявити різні рівні сформованості узагальнень у дітей з вадами слуху старшого дошкільного віку, з метою виявлення їхньої розумової готовності до навчання у шкільній системі освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атлас для експериментального дослідження отклонений в психической деятельности человека / Под ред. И. А. Полищука, А. Е. Видренко. – Киев : Здоров'я, 1979. – 124 с.
2. Выготский Л. С. Проблемы общей психологии / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1982. – 502 с.
3. Носкова Л. П. Методика развития речи дошкольников с нарушениями слуха: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Л. П. Носкова, Л. А. Головчиц. – М. : Гуманитар, изд. центр ВЛАДОС, 2004. – 344 с.
4. Шиф Ж. И. Усвоение языка и развитие мышления у глухих детей / Ж. И. Шиф. – М. : Просвещение, 1968. – 316 с.
5. Тигранова Л. И. Умственное развитие слабослышащих детей (младший школьный возраст) / Л. И. Тигранова. М. : Педагогика, 1978. – 96 с.
6. Фомічова Л. І. Розвиток інтелекту та проектування навчання (чуючі, глухі, слабочуючі дошкільники) / Л. І. Фомічова. – К. : ТОВ «Міжнар. фін.агенція», 1997. – 234 с.

УДК 376.36.036

Т. А. Філіпова

магістрант спеціальності
«Фізична реабілітація»

В. А. Литвиненко

кандидат педагогічних наук,
старший викладач
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ЗАСТОСУВАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ У КОРЕКЦІЙНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ З АУТИЗМОМ

У статті висвітлено актуальну психолого-педагогічну проблему удосконалення корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми з аутизмом. Застосування арт-терапії в корекційно-реабілітаційній роботі з дітьми з аутизмом сприяє їх особистісному становленню, оптимізації міжособистісних стосунків, відкриває можливості для їх соціальної інтеграції.

В статье рассматривается актуальная психолого-педагогическая проблема усовершенствования коррекционно-реабилитационной работы с детьми с аутизмом. Использование арт-терапии в коррекционной работе с детьми с аутизмом способствует личностному становлению, оптимизации межличностных отношений, их социальной интеграции.

The research is dedicated to the urgent psychological and pedagogical problem of improvement of corrective-rehabilitate work of children with autism by means of art-therapy. The use of art-therapy in corrective-rehabilitate work of children with autism is favours personal formation; opens opportunities for successful social integration.

Ключові слова: арт-терапія, засоби арт-терапії, діти з аутизмом, корекційно-реабілітаційна робота.

Ключевые слова: арт-терапия, средства арт-терапии, дети с аутизмом, коррекционно-реабилитационная работа.

Key words: art-therapy, means of art-therapy, children with autism, corrective-rehabilitate work.

Постановка проблеми. В умовах економічних та соціально-культурних трансформацій, протиріч соціальної дійсності, одним із пріоритетних завдань нашого суспільства, що вимагає першочергового вирішення, є підтримка дітей з особливими потребами, в тому числі, і дітей з аутизмом; їх виховання, навчання та інтеграція в суспільстві. Тому, удосконалення корекційно-педагогічної та

корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми з аутизмом є однією з найактуальніших проблем, що потребує особливої уваги, як з боку як держави, так і закладів освіти, охорони здоров'я, служб соціального захисту.

Як зазначає вчена В. Тарасун, система допомоги особам з аутизмом в Україні лише почала формуватися, чим започатковується виконання державою обов'язків по реалізації конституційного права своїх аутичних громадян на адекватну їхнім можливостям освіту. Оскільки, як свідчить аналіз спеціальної літератури, методи для лікування аутизму розроблені недостатньо, тому на сьогодні цим дітям можливо надавати лише реабілітаційну і корекційну допомогу [6].

Водночас, у нашій країні ведеться вивчення особливостей розвитку дітей з аутизмом, пошуки організаційних форм їхнього навчання, розробка нових корекційно-педагогічних технологій. Адже, переконливо доведено, що раннє їх включення в педагогічний процес призводить до того, що вони опановують засоби спілкування, різноманітні види продуктивної діяльності, форми поведінки тощо.

Спеціальні дослідження показали, що відсутність адекватної допомоги таким дітям призводять до виникнення повної соціальної дезадаптації. В основі лежить не один, а безліч факторів: психолого-педагогічні, соціально-психологічні, особистісні тощо. Такі фактори діють на рівні психо-біологічних передумов і ускладнюють соціальну інтеграцію дітей з аутизмом. Тому кожна дитина з аутизмом, яка проживає ситуацію своєї інтеграції у світ культури, має розглядатися як така, що обов'язково збагачує сукупний потенціал людини новими можливостями і є джерелом розвитку дитячо-дорослої спільноти [4].

Науковець А. Андрєєва вказує, що мистецтво – важливий фактор художнього розвитку, воно здійснює велику психотерапевтичну дію, вплив на емоційну сферу, при цьому виконуючи комунікативну, регулятивну, катарсичну (очищуючу) функції. Участь дитини з аутизмом в арт-терапевтичній діяльності поширює її соціальний досвід, навчає адекватній взаємодії та спілкуванню у спільній діяльності, забезпечує корекцію порушень комунікативної сфери, що сприяє

формуванню її внутрішнього світу, утвердженню в ньому почуття соціальної значущості [1; 5].

Отже, корекційні можливості арт-терапії по відношенню до дітей з аутизмом пов'язані, перш за все з тим, що вона є джерелом їх нових позитивних переживань, які породжують нові творчі потреби та засоби їх задоволення в тому чи іншому виді мистецтва. А підвищення їх естетичних потреб та активізація потенціальних можливостей щодо арт-терапевтичної діяльності та творчості – це і є реалізація соціально-педагогічної функції мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досвід роботи з використання арт-терапії представлений у працях Г. Бурковського, Р. Чайкіна, О. Караванової, С. Афанасьєва, В. Голованова, О. Медведєвої та ін. Ефективність використання різних видів арт-терапії в корекційному навчанні підтверджується широким спектром наукових праць із музикотерапії (Л. Брусиловський, З. Матейнова, С. Машура, В. Петрушин, Г. Побережна, М. Гріньова, С. Шушарджан), образотерапії (О. Вознесенська, А. Захаров, О. Копитін, О. Свістовська, Р. Хайкін), казкотерапії (Т. Зінкевич-Євстигнеєва, В. Мурашевський, А. Міллер, О. Рау та ін.).

Мета статті – проаналізувати можливості застосування арт-терапії у корекційно-реабілітаційній роботі з дітьми з аутизмом та охарактеризувати особливості її застосування з корекційно-педагогічною метою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дитячий аутизм (від лат. *autos* – сам) є одним з клінічних варіантів такого типу дизонтогенезу, як спотворений розвиток (за термінологією В. Лебединського). При цьому типі психічного дизонтогенезу спостерігаються складні поєднання загального психічного недорозвинення дитини, а саме: затриманий, ушкоджений та прискорений розвиток її окремих психічних функцій. Саме особливий асинхронний тип затримки розвитку визнається найважливішою особливістю дитячого аутизму (зокрема РДА Канера).

Це проявляється, по-перше, в тому, що одночасно мають місце ознаки і ретардації (уповільнення), і акселерації в обмежених галузях (музиці, математиці тощо). По-друге, спостерігається порушення ієрархії

психічного, мовленнєвого та емоційного дозрівання дитини з аутизмом. Встановлена варіантність аутистичних синдромів при різних типах походження (як при синдромі Канера, так і при аутизмі процесуального шизофренічного походження) [6].

На думку таких авторів, як О. Микільської, О. Баєнської, М. Ліблінга, С. Морозова та ін., основні порушення, що перешкоджають успішній інтеграції в дитячому колективі, є недоліки у дітей з аутизмом, сформованості комунікативних навичок, відсутності розмовного мовлення, нездатності ініціювати чи підтримати розмову та інші специфічні особливості.

Відтак, допомога дітям з аутизмом передбачає комплексні заходи з боку таких спеціалістів, як лікар, психолог, логопед, спеціальний педагог, завданнями яких є всебічне обстеження дитини, розробка корекційно-реабілітаційної програми підтримки її розвитку, співпраця з її батьками тощо [1; 4].

Аналіз науково-методичної літератури дозволяє стверджувати, що використання засобів мистецтва суттєво підвищують ефективність корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку, в тому числі з аутизмом (Є. Рау, Ю. Некрасова, Т. Добровольська, О. Карабанова, О. Медведєва та ін.).

Людина з проблемами, яка діє в дивовижному світі мистецтва, дає позитивні зміни в своєму розвитку. Під час спілкування з мистецтвом вона віддається від переживань, емоційного заперечення, почуття самотності, страхів та неспокою або від конфліктних міжособистісних та внутрішніх відносин [1].

Корекційно-реабілітаційні та психотерапевтичні можливості мистецтва по відношенню до дітей з аутизмом є необмеженими з точки зору їх самовираження та самореалізації, як в процесі творчості, так і в його продуктах. Створення ними продуктів художньої діяльності сприяє полегшенню процесу комунікації, встановленню відносин з оточуючими на різних етапах розвитку особистості.

Крім того, мистецтво має фізичний і фізіологічний вплив на дитину, який полягає в покращенні координації, відродженні і більш тонкому диференціюванні ідеомоторних актів. Не можна

недооцінювати безпосередню дію на організм кольору, ліній, форми. В своїх роботах Д. Фере відкрив залежність швидкості кровообігу і сили м'язових скорочень від кольору й освітлення [2].

На сьогоднішній день, арттерапія все більше застосовується як засіб оздоровлення, психотерапії, профілактики, реабілітації, розвитку можливостей людини та її гармонізації не тільки в лікувальних, але й у загальних і спеціальних освітніх установах, у соціальній сфері й інших галузях. Різні види арттерапії представлені майже у всіх країнах, як в медицині (при нервово-психічних, соматичних захворюваннях), так і в психології (загальній, медичній, спеціальній), оскільки при будь-якій структурі захворювання порушення так чи інакше торкається афективна сфера [3; 5].

Арт-терапія класифікується у відповідності з видами мистецтва, які використовуються в корекційній практиці, кожний з яких має реабілітаційну специфіку. Арт-терапія – це спеціалізована форма психотерапії, яка заснована на мистецтві, в першу чергу зображувальній і творчій діяльності. Арт-терапія – це сукупність методів, в яких використовуються прийоми художньої діяльності – малюнок, танець, музика, поезія, театральна гра, читання, риторика – спрямовані на подолання або компенсацію дефекту.

Виходячи з того, що діти з аутизмом являють собою особливу категорію, у роботі з якою мистецтво використовується як засіб художнього розвитку та формування художньої культури, і надає їм лікувальну дію, то арт-терапія є засобом корекції вад у психо-емоційного та пізнавального розвитку. Мистецтво допомагає таким дітям розвиватися і жити [2].

Метод комунікативної терапії, підкріпленої музикою, полягає, в тому, що на її основі у дитини з аутизмом активно формується емпатія, яка передбачає функціональне використання будь-якого типу немовленнєвого спілкування. Цей вид терапії відрізняється від традиційної музикотерапії тим, що основна мета музичного впливу полягає у створенні стосунків між музикою і дитиною, а за даним методом – між дитиною і значущою для неї людиною (батьками, педагогами), з якою вона проводить весь свій час.

При цьому музика стає помічником,

оскільки вона є гнучкішою, ніж мовлення особливо у поєднанні з рухами тіла, включаючи біг, стрибки, контакт очей, зорове зосередження на одних і тих самих об'єктах. З часом дорослий починає позначати співом всі дії дитини, надаючи словам схвальний відтінок, значущість і силу [6].

Отже, всі види арт-терапії, з якими діти з аутизмом зтикаються, впливають на адекватність їх поведінки, допомагають регулювати емоційні прояви в колективі, сприяють корекції таких проявів. Психокорекційні ефекти дії арт-терапії на дітей з аутизмом виражаються також в тому, що спілкування з мистецтвом допомагає їм «очиститися» від негативних переживань та вступити на новий шлях відносин з оточуючим світом [1].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Останнім часом, арт-терапія все більше інтегрується в систему корекційно-реабілітаційної роботи в спеціальних та загальноосвітніх закладах для дітей із особливостями психофізичного розвитку, в тому числі з аутизмом, де використовується як самостійно, так і комплексно в поєднанні з різноманітними соціально-педагогічними впливами. Водночас, не дивлячись на те, що експериментально спеціалісти закладів застосовують арт-терапію з корекційною метою, це питання потребує розробки науково-теоретичного та методологічного підґрунтя, зокрема щодо її застосування в роботі з дітьми з аутизмом.

Перспективи подальших розвідок пов'язані з конкретизацією впливу засобів арт-терапії в процесі корекційно-реабілітаційних заходів з дітьми з аутизмом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании: Учебник для студентов средних и высш. учеб. заведений / Е. А. Медведева, И. Ю. Левченко, Л. Н. Комиссарова, Т. А. Добровольская. М., – 2001. – 248 с.
2. Арт-терапия – новые горизонты / под ред. А. И. Копытина. – М. : Когито-Центр, 2006. – 336 с.
3. Ворожцова О. А. Музыкальная арттерапия для детей. Музыка и игра в детской психотерапии / О. А. Ворожцова. – М. : Ин-т психотерапии, 2004. – 90 с.
4. Дети с ограниченными возможностями: проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании / Н. Д. Соколова,

Л. В. Калининкова.–М. : ГНОМ и Д, 2001.– 448 с.

5. Киселева М. В. Арт-терапия в работе с детьми : руководство для дет. психологов, педагогов, врачей и специалистов, работающих с детьми. – СПб. : Речь, 2007. – 160 с.
6. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів / За наук. ред. В. Тарасун, Г. Хворова. – К. : 2004. – 103 с.

УДК 376.1-05 6.264-053.4:159.953

Г. О. Фролова

студентка спеціальності
«Корекційна освіта. Логопедія»

О. Я. Кривцова

кандидат педагогічних наук, доцент
(науковий керівник)
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

У статті розглядаються особливості розвитку пам'яті у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ). Наведено особливості формування пам'яті в онтогенезі та поради для її розвитку.

В статті розглядаються особливості розвитку пам'яті у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення (ОНР). Приведені особливості формування пам'яті в онтогенезі та поради для її розвитку.

The article deals with the peculiarities of memory in preschool children with the general underdevelopment of speech (GUS). Point the peculiarities of memory formation in ontogeny and advice for its development.

Ключові слова: загальне недорозвинення мовлення, пам'ять, розвиток, принципи корекційної роботи, онтогенез.

Ключевые слова: общее недоразвитие речи, память, развитие, принципы коррекционной работы, онтогенез.

Keywords: General underdevelopment of speech, memory, development, principle of correctional work, ontogenesis.

Постановка проблеми. Актуальність статті зумовлюється проблемою розвитку пам'яті у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Ж. Піаже розкрив когнітивний (інтелектуальний) базис розвитку мовлення. На його думку,